

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ “TOPLUM HAYATI” TEMALİ METİNLERİN SÖZ VARLIĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bekir GÖKÇE

bekir198144@gmail.com

ÖZET

Türkçe Öğretim Programı'nın hazırlanmasında düşünme, anlama, sorgulama, inceleme, araştırma, keşfetme, günlük hayatla ilişkilendirme ve değerlendirme gibi çalışmaları içeren tematik yaklaşım benimsenmiştir. Tematik yaklaşımdan hareketle Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda zorunlu ve seçmeli temalar belirlenmiştir. Türkçe Öğretim Programı'nda (MEB, 2006: 60), 6. sınıfta “Sevgi”, 7. sınıfta “Millî Kültür” ve 8. sınıfta “Toplum Hayatı” temalarının zorunlu ana temalar olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmanın amacı; MEB Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı ile TAV Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan “Toplum Hayatı” temalı metinleri, söz varlığı açısından incelemek ve değerlendirmektir. Bu amaçla her iki yayında yer alan “Toplum Hayatı” temalı metinlerin; deyim, birleşik fiil, ikileme, mecaz, terim, atasözü/özlü söz, yansıma sözcük, kalıp söz ve özel isim olmak üzere taşıdıkları söz varlığı öğeleri belirlenmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, Toplum Hayatı temasındaki metinlerin söz varlığı öğeleri ile içerikleri arasında belirli bir uygunluktan söz etmek olanaklıdır. Metinlerdeki söz varlığı öğelerinin, metnin içeriğini yansıtıcı nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dil, söz varlığı, Türkçe ders kitabı, tematik yaklaşım.

ABSTRACT

In the preparation of Turkish Teaching Program, thematic approach which includes studies such as thinking, understanding, questioning, reviewing, searching, discovering, associating with daily life and consideration, is adopted. With reference to thematic approach, the themes which are obligatory and optional are determined in Turkish Lesson Teaching Program. In Turkish Teaching Program (MEB, 2006: 60), the themes (in 6. Grade “Love”, 7. Grade “National Culture” and 8. Grade “Community Life”) are stated as obligational main themes. The aim of this study is to examine and assess the texts that's theme “Community Life” in MEB publication 8. Grade Turkish Course Book and TAV publication 8. Grade Turkish Course Book, in terms of vocabulary. For that purpose, vocabulary elements such as idioms, combined verbs, reduplication, metaphor, term, proverb, mimetic word, routine and proper noun, of texts which have community life theme are stated and assessed. According to findings from this study, it is possible to talk about convenience between vocabulary and content of texts in community life theme. The vocabulary elements of texts are enough to reflect the text's content comes to the conclusion.

Key Words: Language, vocabulary, Turkish course book, thematic approach.

Kuramsal Bilgiler ve İlgili Araştırmalar

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan, bütün öğrenme faaliyetlerinde anahtar rolü üstlenen, toplumsal ve bireysel yönü bulunan, etkin bir araçtır. Dil edinimi ve eğitimi belli bir süreç içinde gelişir. Dil öğretiminin temel hedefi ise öğrencilerin, dilin farklı bağlamlarda aldığı görünüşleri, kavramları, dil aracılığıyla kendilerini ifade edebilmeleri, değişik bilgi kaynaklarına ulaşarak duygu, düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirmeleridir (MEB, 2006: 2). Bu bağlamda Türkçe öğretiminin temel araçlarından biri olan ders kitaplarının önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Söz varlığı, bir topluluğun diline ait olan sözcükleri, terimleri, yabancı dillerden gelen ögeleri ve bu sözcüklerle oluşturulmuş olan deyim, atasözü gibi kalıp ifadeleri kapsayan anlamlı birlikler bütünüdür (Aksan, 1996: 7; Aksan, 2002: 13).

Dildeki sözcüklerin yanı sıra bilim, teknik, sanat ve zanaat alanlarının kavramları olan terimler; belli bir durumu, olayı, insanların tutum ve davranışlarını belirlemek üzere birden çok sözcükle anlatım bulan deyimler; bir ulusun bilgeliğini, yaşam deneyimlerini yansıtan ve kuşaktan kuşağa aktarılan atasözleri; insanların toplum yaşamında, belli bir kültürün ürünü olarak kullandıkları kalıp sözleri (ilişki sözler) ve dünya dillerinde benzerleri bulunmakla birlikte, anadilimize büyük bir anlatım gücü kazandıran ikilemeler de yine söz varlığı içinde yer alır (Aksan, 2002: 14).

Aşağıda, söz varlığı konusunun çeşitli yönlerden işlendiği bazı çalışmalardan kısaca söz edilmektedir.

Kırca (1992), ilkokulun dört ve beşinci sınıflarında Türkçe eğitimi ve öğretimi üzerine yaptığı çalışmada, MEB'in dört ve beşinci sınıflar için hazırladığı Türkçe ders kitabında yer alan metinleri, kelime hazinesi açısından değerlendirerek kelime sıklıklarına ve türlerine göre listelemiştir.

Yalçın (2005), tarafından yapılan araştırmada, ilköğretim birinci ve beşinci sınıf Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığı unsurları, eğitsel açıdan değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, 2003-2004 eğitim öğretim yılında MEB tarafından önerilen ilköğretim 1. ve 5. sınıflara ait iki adet Türkçe ders kitabındaki metinlerde bulunan sözcükler bilgisayar ortamına aktarılmış, daha sonra aktarılan sözcüklerin tekrarlı ve tekrarsız sayıları, söz varlığı içerisindeki dağılımları, kullanım sıklıkları ile kökenleri tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, ilköğretim 1. ve 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin, söz varlığı açısından yetersiz olduğu ve metinlerdeki söz varlığı ögelerinin, hedef kitlenin yaş ve gelişim düzeyine uygun olarak hazırlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Arslan Kutlu (2006), ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinleri söz varlığı yönünden incelemiştir. Araştırma sonucunda bu üç sınıf düzeyine ait kitaplardaki söz varlığını tespit etmiştir. Sınıflar arasında yapılan karşılaştırmalarda, sınıf düzeyinin artışı ile metinlerin söz varlığında belirli bir oranda artış olduğu, ancak söz varlığının bazı birimlerinde bu artışın söz konusu olmadığı, hatta azalmaların görüldüğü belirlenmiştir.

Problem Durumu

Bu çalışmada; “MEB yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı ile TAV Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda yer alan ‘Toplum Hayatı’ temalı metinlerin söz varlığı açısından taşıdığı değer nedir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Alt Problemler

Araştırma problemine bağlı olarak çözümü aranan alt problemler şunlardır:

1. Kitaplarda yer alan metinlerin söz varlığı (deyim, birleşik fiil, ikileme, mecaz, yansıma, atasözü, kalıp söz, terim, özel isim) görünüşleri ve bu öğelerin kitaplara göre kullanım sıklığı nedir?
2. Her kitapta kaç söz varlığı ögesine yer verilmiştir?
3. Kitaplarda kullanılan söz varlığı öğelerinin, “Toplum Hayatı” temasını yansıtmaya düzeyi nedir?

Amaç

Bu çalışmanın amacı; MEB yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı ile TAV Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda yer alan “Toplum Hayatı” temalı metinleri, söz varlığı açısından incelemek ve değerlendirmektir.

Araştırmanın Önemi

Ders kitapları, Türkçe eğitimi ve öğretiminin temel kaynaklarıdır. Türk dilinin gücünü ve zenginliklerini yansıtan metinlere ders kitaplarında yer verilmesi, öğrencilerin dili doğru, etkili ve bilinçli kullanmalarına yardımcı olabilecektir. Bu nedenle Türkçe ders kitaplarını söz varlığı açısından betimlemek ve değerlendirmek gereklidir.

Toplum Hayatı, 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında bulunması zorunlu bir temadır. Bu temada yer alan metinlerin içerik yönünden birlik ve beraberlik, bağlılık, dayanışma, iyilik, yardımseverlik, paylaşma ve sorumluluk gibi kavramları içerdiği görülmektedir. Bu durumda metinleri söz varlığı yönünden incelemek ve söz varlığı öğelerinin temayı yansıtmaya düzeyini belirlemek, belirli bir değer taşımaktadır.

Çeçen ve Çiftçi (2007: 40) metinler yoluyla öğrencinin dilin tadına varması gerektiğini, dilin -gerek ses ve kelime gerekse söz dizimi bakımından- en güzel kullanılışlarını görerek dili en iyi şekilde edinmesinin beklenebileceğini ifade etmektedir. Bu durumda Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin niteliği önem kazanmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada, betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde varlığını sürdüren olgular ele alınarak olgulara ya da olaylara müdahale edilmez, akışı engellenmez (Karasar, 2011; Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Araştırmanın Modeli

Bu yöntemle oluşturulan araştırmada, tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey veya nesne, kendi koşulları içerisinde gözlenerek betimlenir (Karasar, 2011: 77).

Bu çalışmada her iki yayında yer alan "Toplum Hayatı" temalı metinlerin; deyim, birleşik fiil, ikileme, mecaz, terim, atasözü/özlü söz, yansıma sözcük, kalıp söz ve özel isim olmak üzere taşıdıkları söz varlığı öğeleri belirlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, MEB Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı ile TAV Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan 'Toplum Hayatı' temalı on metin oluşturmaktadır. Temalardaki şiirler, çalışmanın dışında tutulmuştur. Çalışmada örneklem alınmamış, evrenin bütünü üzerinde çalışılmıştır.

Araştırmada söz varlığı açısından incelenen kitaplar ve metin adları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1. İncelenen Kitaplar ve Toplum Hayatı Temasındaki Metin Adları

MEB Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı	TAV Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı
1. Ergenekon Destanı (Öyküleyici metin)	1. Ceviz (Öyküleyici metin)
2. Çiğdem Der ki (Öyküleyici metin)	2. Çalıkuşu (Öyküleyici metin)
3. Aşinasız (Bilgilendirici metin)	3. Saygı (Bilgilendirici metin)
4. Ziyaret Günleri (Bilgilendirici metin)	4. Herkesin Değeri Kendine (Bilgilendirici metin)
5. Türk Misafirperverliği (Bilgilendirici metin)	5. Misafirliklerimiz (Bilgilendirici metin)

Veri Toplama Tekniği

Araştırmada veri toplama aracı olarak MEB yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı ile TAV Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı kullanılmıştır. Bu kitaplardaki “Toplum Hayatı” temalı metinlerin söz varlığı (deyim, birleşik fiil, ikileme, mecaz, yansıma, atasözü, kalıp söz, terim, özel isim) görünümü tespit edilmiştir. Araştırmada toplanan veriler frekans hesaplamaları kullanılarak tasnif edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Araştırmada, “Kitaplarda yer alan metinlerin söz varlığı (deyim, birleşik fiil, ikileme, mecaz, yansıma, atasözü/özlü söz, kalıp söz, terim, özel isim) görünümü ve bu öğelerin kitaplara göre kullanım sıklığı nedir?” biçiminde ifade edilen birinci alt probleme ilişkin bulgular, Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Kitaplarda Yer Alan Metinlerin Söz Varlığı Görünümleri

	MEB					TAV				
	Ergen ekon Destanı	Çiğdem Derki	Aşinasız	Türk Misafir- perverli ği	Ziyaret Günleri	Ceviz	Çalık uşu	Saygı	Herkesin Değeri Kendine	Misafirlik- lerimizi
<i>Deyim</i>	16	49	12	2	12	34	59	14	11	36
<i>Birleşik fiil</i>	15	18	4	4	4	5	22	2	2	15
<i>İkileme</i>	4	19	2	1	-	13	13	3	1	12
<i>Mecaz</i>	4	14	14	4	10	8	15	8	6	16
<i>Yansıma</i>	-	2	1	-	1	2	-	-	-	1
<i>Atasözü/ Özlü söz</i>	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
<i>Kalıp söz</i>	-	4	4	-	-	5	-	-	-	1
<i>Terim</i>	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Özel isim</i>	11	4	2	11	-	3	6	-	1	17
Toplam	51	112	39	22	28	70	115	27	21	98
Toplam	252					331				

MEB Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki birinci metin, Ergenekon Destanı’dır. Bu anonim metin, öyküleyici metin yapısında olup destan türündedir. Ergenekon Destanı metninde; 16 deyim, 15 birleşik fiil, 4 ikileme, 4 mecaz, 1 terim, 11 özel isim olmak üzere toplam 51 söz varlığı ögesi bulunmaktadır. Bu metin, MEB yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda en fazla söz varlığı içeren ikinci metindir.

Aşağıda, Ergenekon Destanı metnindeki söz varlığı ögeleri belirtilmiştir.

Deyimler: çift sürmek, öç almak, üstün gelmek, tan ağarmak, hile yapmak, işi yaman olmak, baskına uğramak, galip gelmek, kılıçtan geçirmek, kul etmek, eline düşmek, ayağını basmak, adını koymak, ad koymak, âdet olmak, geri dönmek.

Birleşik fiil: maden işlemek, av avlamak, varıp yetişmek, alıp gitmek, atlanıp kaçmak, kaçıp gelmek, sürüp gitmek, uzayıp yayılmak oturup konuşmak, yol izlemek, ateşleyip körüklemek, eriyip akıvermek, örse koymak, çıkıp gelmek, şükür kılmak.

İkileme öldüre öldüre, parça parça, türlü türlü, enine boyuna.

Terim: destan.

Mecaz: Zengin, ev, illerin, bin.

Özel İsim Ergenekon Destanı, Ergenekon, Türkler, Türk, Göktürk, Göktürk Hanı İlhan, Kayan, İlhan, Tukuz Tanrı, Kayat, Türülken, Börte Çene.

Ergenekon Destanı metninde, Türklerin, düşmanların yıkımına uğradıktan sonra "Ergenekon" adı verilen bölgede büyüyüp çoğalmaları anlatılmaktadır. Metindeki söz varlığı ögelerinin metnin içeriğini yansıttığı söylenebilir. "Çift sürmek" deyimini; "maden işlemek", "av avlamak" birleşik fiilleri, Türklerin yaşam biçimini; "öç almak", "üstün gelmek", "hile yapmak", "iş yaman olmak", "baskına uğramak", "galip gelmek", "kılıçtan geçirmek", "kul etmek", "eline düşmek", "ayağını basmak" deyimleri; "atlanıp kaçmak", "kaçıp gelmek" birleşik fiilleri; "öldüre öldüre" ikilemesi ise Türklerin düşmanlarıyla mücadelesini anlatan örneklerdir. "Ergenekon", "Türkler", "Türk", "Göktürk", "Göktürk Hanı İlhan", "Kayan", "İlhan", "Tukuz", "Kayat", "Türülken" ve "Börte Çene" özel isimleri de destanda geçen tarihî özellikleri bulunan varlık kadrosunu içermektedir. Metinde "oku ötmeyen", "kolu yetmeyen" biçiminde iç uyaklı söyleyişlere de rastlanmaktadır.

Miyase SERTBARUT tarafından yazılan **Çiğdem Der ki** metninde, bir çocuğun gözünden, batıl inançları -horozibiği çiçeklerinin uğursuzluk getireceği inancı- bulunan halasının durumu anlatılmaktadır.

Aşağıda, **Çiğdem Der ki** metnindeki söz varlığı ögelerine yer verilmiştir.

Deyim: iş başında, uğursuzluk getirmek, eline almak, belli etmemek, gözüne görünmek, üzerine yürümek, dünyadan haberi olmamak, dili varmamak, gereksinme duymak, elinden geleni yapmak, arada bir, işine karışmak, kestirip atmak, sırtına geçirmek, dışarı çıkmak, şimşek çakmak, üstüne çekmek, üzerine gelmek, alay etmek, ikna etmek, aralarında geçmek, ortaya çıkmak, diz çökmek, ad vermek, ad takmak, çiçek açmak, tuhaf bulmak, zaman almak, arada kalmak, sonu olmak, gönlünü almak, haber yollamak, canı sıkılmak, eline bakmak, fayda etmemek, haber vermek,

yola çıkmak, kusur bulmak, içeri girmek, başını çevirmek, akla gelmek, söze karışmak, teşhis koymak, haber getirmek, elinde kalmak, göz kırpmak, karşı çıkmak, başını sallamak, işe yaramak.

Birleşik fiil: söyleyip durmak, kökleyip atmak, tutup çekmek, neden olmak, var olmak, iyi olmak, sitem etmek, zor olmak, dikkatli olmak, ıslanıp üşütmek, merak etmek, söküp atmak, yeşerip çiçeklenmek, fark etmek, ilaç yapmak, muhtaç olmak, söz etmek, söküp atmak.

İkileme kel kel, sık sık, zaman zaman, pırlıl pırlıl, çığlık çığlığa, gümbür gümbür, kırmızı kırmızı, döndü kaldı, derin derin, uzun uzun, yeni yeni, gelip gitmiyor, söküp söküp, sıkı sıkı, renk renk, sabah akşam, nane limon, koşa koşa, hemen hemen.

Mecaz: kıymak, kızmak, beslemek, taşımak, bağlılık, yön, boş, yan, sert, yol, dayanmak, benzemek, katılmak, dünya.

Yansıma fırlatmak, gürleşmek.

Kalıp Söz: Kökü kuruyasıcılar, Allah aşkına, Allah korusun, İyi ki.

Özel İsim Marangoz Selim, Yılmaz, Şifacı Ayşe Kadın, Ayşe Kadın.

Çiğdem Der ki metninde; 49 deyim, 18 birleşik fiil, 19 ikileme, 14 mecaz, 2 yansıma, 4 kalıp söz, 4 özel isim olmak üzere toplam 110 söz varlığı ögesi bulunmaktadır. Bu metin, MEB Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda Toplum Hayatı temasında yer alan, en fazla söz varlığı içeren metindir.

Öykü türündeki bu metinde kullanılan ve çocuğun halasının batıl inançlarını yansıtan "iş başında", "uğursuzluk getirmek", "üzerine yürümek", "kestirip atmak", üzerine gelmek, alay etmek, tuhaf bulmak, fayda etmemek", "kusur bulmak", "söze karışmak", "elinde kalmak", "karşı çıkmak" deyimleri başta olmak üzere öteki söz varlığı ögeleri, metnin içeriği ile ilişkilidir.

Ali ÇOLAK tarafından yazılan **Aşinasız** adlı metin, bilgilendirici metin yapısında olup deneme türündedir. Metinde, toplum hayatında ilişkilerin zayıflaması ile insanların yalnızlığa sürüklenmeleri konusu işlenmiştir.

Aşağıda, **Aşinasız** metnindeki söz varlığı ögeleri belirtilmiştir.

Deyim: sokağa çıkmak, hâl hatır sormak, adım başı, selam vermek, karşılıksız kalmak, el değiştirmek, kendini atmak, kim bilir, içini dökmek, tadına doyum olmamak, çekilip gitmek, sınırlı kalmak.

Birleşik fiil: kalıvermek, yârenlik etmek, fark etmek, merhaba demez olmak. **İkileme:** baş başa, yarı yarıya.

Mecaz: yüz, duymak, bin, bağlı, kazandırmak, bağlantısız, kurulmak, paylaşmak, cennet, içimin türküsü, durmak, bayılmak, sürüklemek, parça.

Yansıma gürültü.

Kalıp Söz: Hayırlı işler, İyi günler, Uğurlar olsun, Eyvallah.

Özel İsim: Muzaffer Tayyip Uslu, Edip Cansever.

Aşinasız metninde 12 deyim, 4 birleşik fiil, 2 ikileme, 14 mecaz, 1 yansıma, 4 kalıp söz, 2 özel isim olmak üzere toplam 39 söz varlığı ögesi bulunmaktadır.

Metinde geçen "sokağa çıkmak", "hâl hatır sormak", "adım başı", "selam vermek", "karşılıksız kalmak", "içini dökmek", "çekilip gitmek" ve "sınırlı kalmak" deyimleri, toplum hayatında insan ilişkileri ile ilgili olması dolayısıyla önemlidir. Özellikle "Hayırlı işler", "İyi günler", "Uğurlar olsun", "Eyvallah" kalıp sözleri, Türk toplumunun sosyal ve kültürel hayatında kendisine yer bulan söz öbekleridir.

Anna MASALA tarafından yazılan **Türk Misafirperverliği** adlı metin, bilgilendirici metin yapısında olup gezi yazısı türündedir. Metinde yazar, Türkiye'nin gezip gördüğü çeşitli yörelerinde halkın misafire verdiği değerden ve misafir ağırlamaya gösterdiği özenden söz etmektedir.

Aşağıda, **Türk Misafirperverliği** metnindeki söz varlığı ögeleri belirtilmiştir.

Deyim: ne olursa olsun, hediye vermek.

Birleşik fiil: kahvaltı etmek, davet etmek, misafir olmak, kabul etmek.

İkileme renk renk.

Mecaz: darıltmamak, köy, çözmek, geçmek.

Özel İsim Türk, Konya, Selçuklu, Eskişehir, Tatar, Türkiye, Anadolu, Prof. Ziya UMUR, Suha UMUR, Prof. Sahir ERMAN, Osmanlı.

Türk Misafirperverliği metninde 2 deyim, 4 birleşik fiil, 1 ikileme, 4 mecaz, 11 özel isim olmak üzere toplam 22 söz varlığı ögesi bulunmaktadır.

Metinde geçen "hediye vermek" deyimini; "kahvaltı etmek", "davet etmek", "misafir olmak", "kabul etmek" birleşik fiilleri metnin içeriğini belirgin kılmakta; "Türk", "Konya", "Selçuklu", "Eskişehir", "Tatar", "Türkiye", "Anadolu", "Osmanlı" özel adları ise Türk tarihi ve coğrafyası ile ilgili olması bakımından kayda değerdir.

Mahmut YESARİ tarafından yazılan **Ziyaret Günleri** adlı metin, bilgilendirici metin yapısındadır. Metinde yazar, sanatoryumda kalan insanların ziyaret günlerinde yaşadıkları duygular anlatılmaktadır.

Aşağıda, **Ziyaret Günleri** metnindeki söz varlığı ögeleri belirtilmiştir.

Deyim: göz yummak, olduğu yerde duramamak, yüreğini oynatmak, ses çıkmamak, ümidi kesmek, geç kalmak, lüzum görmek, boynu bükük, özür dilemek, ateşi çıkmak, ümidi kırılmak, yolunu beklemek.

Birleşik fiil: müsaade etmek, teselli etmek, mahkûm etmek, ihmal etmek.

Mecaz sıyrılmak, kavuşmak, karışmak, kırmak, yükselmek, kırılmak, gönül, dolu, bağ, bağlamak.

Yansıma fısıltılar

Atasöz/Özlü Söz: “Unutulmak yarı ölümdür.”

Ziyaret Günleri metninde 12 deyim, 4 birleşik fiil, 10 mecaz, 1 yansıma, 1 özlü söz olmak üzere toplam 28 söz varlığı ögesi bulunmaktadır.

Metinde geçen “yüreğini oynatmak”, “ses çıkmamak”, “ümidi kesmek”, “boynu bükük”, “özür dilemek”, “ateşi çıkmak”, “ümidi kırılmak”, “yolunu beklemek” deyimleri sanatoryumdaki insanların iç dünyalarını yansıtmaktadır. “Unutulmak yarı ölümdür.” özlü sözü de özellikle dikkati çekmektedir.

MEB yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda Toplum Hayatı temasında 2 öyküleyici metin (Ergenekon Destanı, Çiğdem Der ki), 3 bilgilendirici metin (Aşinasız, Türk Misafirperverliği, Ziyaret Günleri) bulunmaktadır. Öyküleyici metinlerin toplam söz varlığı öge sayısı 163, bilgilendirici metinlerin söz varlığı öge sayısı ise 89’dur. Bu durum, dilin kullanımıyla ilişkilidir. Öyküleyici metinlerde dilin estetik/şiirsel işlevi belirgin biçimde hissedilir.

Toplum Hayatı temasında yer alan toplam 252 söz varlığı ögesinin 91’i deyim, 46’sı mecaz, 45’i birleşik fiil, 28’i özel isim, 26’sı ikileme, 8’i kalıp söz, 4’ü yansıma, 1’i özlü söz, 1’i de terimdir. Bu temada en sık kullanılan söz varlığı ögesinin sırasıyla deyim, mecaz, birleşik fiil, özel isim ve ikileme oluşu, öyküleyici metinlerin yapısıyla doğrudan ilgilidir.

TAV Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda Toplum Hayatı temasındaki ilk metin, Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU tarafından yazılan **Ceviz** adlı öyküdür. Anı türünün de izlerini taşıyan bu metinde yazarın, Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu’yu gezerken karşılaştığı küçük bir çocuğun duyarlığına hayran kalışı anlatılır.

Aşağıda, **Ceviz** adlı metindeki söz varlığı ögeleri yer almaktadır.

Deyim: arkada bırakmak, nihayete ermek, hâline dönmek, ihtimal vermemek, can vermek, üstünden geçmek, haşır neşir olmak, kabil değil, hâline koymak, yol almak, eza vermek, başa vurmak, koku almak, yanı başı, ikide bir, kim bilir, önüne düşmek, şekline girmek, farkına varmak, sesini çıkarmamak, dizlerini dikmek, tavır takınmak, çare bulmak, başını çevirmek, gözleri sulanmak, omzunu dürtmek, yüreğine dokunmak, kabahat işlemek, cevap vermek, nam vermek, şüphe uyandırmak.

İkileme: köyden köye, dokuz on, yavaş yavaş, ağır ağır, parça parça, kırk elli, alışır alışmaz, bir iki, şöyle böyle, şaşkın şaşkın, on beş yirmi, birer birer, ara sıra.

Mecaz: hüznü, yol, gamlı, dolu, ateş sağanağı, kurt, görmek, görünmek.

Birleşik fiil: tasavvur etmek, başvurmak, tahmin olunmak, müsaade etmek, büzülüp kalmak, fark edilmek, rahatsız etmek, farkı olmak.

Kalıp söz: Ne gezer, Hoş geldiniz, Buyurun, Ne olur, Kusura bakmayın.

Yansıma: hıçkırık, titremek.

Özel isim: Tanrı, Anadolu, Müslüman.

Ceviz metninde 31 deyim, 13 ikileme, 8 mecaz, 8 birleşik fiil, 5 kalıp söz, 3 özel isim ve 2 yansıma olmak üzere toplam 70 söz varlığı ögesi bulunmaktadır.

Metinde geçen "can vermek", "haşır neşir olmak", "sesini çıkarmamak", "dizlerini dikmek", "çare bulmak", "gözleri sulanmak", "yüreğine dokunmak" ve "nam vermek" deyimleri başta olmak üzere diğer söz varlığı öğelerinin metnin içeriğine ilişkin ipuçları verdiği söylenebilir.

TAV Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda Toplum Hayatı temasındaki ikinci metin, Reşat Nuri Güntekin'in aynı adlı romanından alınan **Çalikuşu**'dur. Bu metinde, gönül kırıklığı ile Anadolu'ya gelen roman kahramanı Feride'nin yaşadıklarından bir kesit sunulmuştur.

Aşağıda, **Çalikuşu** adlı metindeki söz varlığı öğeleri belirtilmiştir.

Deyim: ad takmak, söz vermek, yüz üstü bırakmak, yolunda olmak, cevap vermek, karşısına almak, toprağa vermek, gözü görmemek, hayır yok, elinden gelmek, sözünde durmak, kendini vermek, saçı ağarmak, sözü dolaşmak, kulak vermek, birbirine girmek, üstüne çökmek, umurunda olmamak, vakit geçirmek, ardı arkası kesilmemek, lazım gelmek, bitap düşmek, gözünü açmak, rahatsız olmak, hak kazanmak, ağzından çıkmak, yanından kaçmak, yüzüne bakmamak, hoş göstermek, ağzından almak, farkında olmamak, meydana çıkarmak, ah etmek, ortaya çıkarmak, belli etmemek, haber almak, elinden iş gelmek, ne yapacağını şaşırarak, nabzını tutmak, zihninde şimşek çakmak, geri çekilmek, gözünü açmak, ihtimal vermemek, kendini toplamak, kim bilir, kendini kaybetmek, gözlerini kapamak, ayağa kalkmak, telaşa düşmek, lazım gelmek, gözünün önüne gelmek, gözlerini önüne indirmek, bir şeyi kalmamak, yüreği ezilmek, renk vermemek, şakaya vurmak, haber vermek, yüreğine saplanmak.

Birleşik fiil: idare etmek, vaat etmek, musallat olmak, işgal etmek, meşgul olmak, sebep olmak, itiraf etmek, vakfetmek, sarf etmek, muayene etmek, memnun olmak, berbat etmek, meşgul olmak, bulup çıkarmak, tesadüf etmek, rica etmek, ümit etmek, iyi olmak, tevil etmek, hasta etmek, ilave etmek, fitnelik etmek.

İkileme: kendi kendine, birer birer, kabile kabile, kaba saba, ara sıra, tek tük, toplaya toplaya, derin derin, alay alay, beş on, acele acele, konuşa konuşa açıktan açığa.

Mecaz: gönül azapları, dağ, geçici bir bulut, dağılmak, kasaba, çökmek, kaba, kuru, hırçın, kızdırmak, çılgın, derin, kurtulmak, uyanmak, zalim.

Özel isim: Hayrullah Bey, İhsan Bey, Ç... (Çanakkale), Abdürrahim Paşa Kuşadası, Yarabbi.

Çalıkluşu metninde 59 deyim, 13 ikileme, 15 mecaz, 22 birleşik fiil, 6 özel isim olmak üzere toplam 115 söz varlığı ögesi bulunmaktadır.

Metinde geçen “yüz üstü bırakmak”, “yüreği ezilmek”, “yüreğine saplanmak” deyimleri, roman kahramanının iç dünyasından izler taşımaktadır.

Nurullah ATAÇ tarafından yazılan **Saygı** adlı metin, bilgilendirici metin yapısında ve deneme türündedir. Yazar, metinde bireyin ve toplumun yaşamında önemli bir işlevi bulunan saygı kavramına ilişkin görüşlerini sunar.

Aşağıda, **Saygı** adlı metindeki söz varlığı ögeleri belirtilmiştir.

Deyim: ağzının kokusunu duymak, burnunu tıkamak, umurlarında olmamak, zararı yok, içine dalmak, olur biter, kavga çıkarmak, -dan yana olmak, canı istemek, göze alamamak, kavga etmek, dayak yemek, (birine) öyle gelmek, kendini düşünmek.

Birleşik fiil: rahatsız etmek, rahatsız olmak.

İkileme: Şunu bunu, öteki beriki, çoluk çocuk.

Mecaz: çekilmek, karışmak, çatmak, açmak, ülke, kurtulmak, ana, silkinmek.

Saygı metninde 14 deyim, 3 ikileme, 8 mecaz, 2 birleşik fiil olmak üzere toplam 27 söz varlığı ögesi bulunmaktadır. Yazarın metinde kullandığı “ağzının kokusunu duymak”, “burnunu tıkamak”, “umurlarında olmamak”, “kavga çıkarmak”, “canı istemek” deyimleri, metnin başlığı ve konusuyla ilgilidir.

Herkesin Değeri Kendine Göre adlı metin, Montaigne (Monteyn) tarafından yazılmış, bilgilendirici metin yapısında ve deneme türündedir. Yazar, bu metinde insanların değer yargıları konusunda öznel bir tutum içinde olmalarının doğallığı üzerinde durur.

Aşağıda, **Herkesin Değeri Kendine Göre** adlı metindeki söz varlığı ögeleri yer almaktadır.

Deyim: hataya düşmek, aykırı düşmek, akıl erdirmek, uzak kalmak, hoş görmek, uygun bulmak, geri kalmak, kendini (birinin) yerine koymak, bacakları tutmamak, şöyle dursun, bir hayli.

Birleşik fiil: kabul etmek, taklit etmek.

İkileme: gücü kudreti.

Mecaz: bağlı, biçim, beslemek, ruh, bozulmak, sağlam.

Özel İsim: Horatius (Horatius).

Herkesin Değeri Kendine Göre metninde 11 deyim, 6 mecaz, 2 birleşik fiil, 1 ikileme ve 1 özel isim olmak üzere toplam 21 söz varlığı ögesi bulunmaktadır. Yazarın kullandığı "hataya düşmek", "aykırı düşmek", "akıl erdirmek", "hoş görmek", "uygun bulmak", "kendini (birinin) yerine koymak" deyimleri, metnin içeriğiyle bağlantılıdır.

TAV Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda Toplum Hayatı temasındaki son metin Şevket Rado'nun yazdığı **Misafirliklerimiz**'dir. Bu metinde yazar, Türk toplumunda misafire ve misafir ağırlamaya ilişkin algılar üzerinde durur.

Aşağıda, **Misafirliklerimiz** adlı metindeki söz varlığı öğelerine yer verilmiştir.

Deyim: renk katmak, hoşbeş etmek, kapı çalmak, ziyarete gelmek, hevese kapılmak, münasebette bulunmak, ağırlık vermek, canı çekmek, farkında olmak, fırsat bulmak, misafir olmak, keyfi kaçmak, belli etmemek, hatırlamak, gönül almak, Tanrı misafiri, içeri almak, canı sıkılmak, misafirlğe gitmek, yola çıkmak, güçlük vermek, günah yazmak, misafir kalmak, yemek çıkarmak, çatkapı, disiplin altına almak, iyi gitmek, lazım gelmek, yol açmak, (birine) öyle gelmek, cereyan etmek, yukarıdan bakmak, can sıkıcı, zahmetlere katlanmak, iyi karşılamak, alçakgönüllü.

Birleşik fiil: hazzetmek, mecbur etmek, muamele etmek, rica etmek, teslim etmek, dost olmak, kabul etmek, kabil olmak, moda yapmak, ilan etmek, mecbur olmak, sebep olmak, tanzim edilmek, davet etmek, fark etmek.

İkileme: yorgun argın, çoluk çocuk, bir iki, yüzü gözü, gidip gelmek, hemen hemen, yiyip içme, yatıp kalkma, seve seve, topu topu, düşünme düşünme, sık sık.

Mecaz: tatlı, oyun, göz aşinaları, olgun, yer, Şark, yaymak, sarsılmak, ölçmek, deryadil, yol, müessese, sarmak, tatsız, süzme, uğramak.

Terim: nükte.

Kalıp Söz: Teşekkür ederim.

Özel İsim Türkler, Araplar, İspanya, Gırnatalı, Fransız, Şam, Arap, Allah, İstanbul, Büyükdere, Bakırköy, Voltaire (Volter), Freney, Don Kişot, Garp, İmparator Ogüst, Ogüst.

Misafirliklerimiz metninde 36 deyim, 17 özel isim, 16 mecaz, 15 birleşik fiil, 12 ikileme, 1 terim, 1 kalıp söz ve olmak üzere toplam 98 söz varlığı ögesi bulunmaktadır. Yazarın metninde kullandığı “renk katmak”, “hoşbeş etmek”, “kapı çalmak”, “ziyarete gelmek”, “münasebette bulunmak”, “keyfi kaçmak”, “belli etmemek”, “hatır saymak”, “gönül almak”, “Tanrı misafiri”, “misafirliğe gitmek”, “zahmete katlanmak”, “iyi karşılamak”, “alçakgönüllü” deyimleri; “hazzetmek”, “mecbur etmek”, “muamele etmek”, “rica etmek”, “teslim etmek”, “dost olmak”, “kabul etmek”, “mecbur olmak”, “tanzim edilmek”, “davet etmek” birleşik fiilleri; “yorgun argın”, “çoluk çocuk”, “gidip gelmek”, “yiyip içme”, “yatıp kalkma”, “seve seve” ikilemeleri ve “Teşekkür ederim” kalıp sözü, metnin başlığı ve içeriği ile doğrudan ilişkili olduğundan önemli bir işlev yüklenmektedir.

TAV Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda Toplum Hayatı temasında 2 öyküleyici metin (Ceviz, Çalikuşu), 3 bilgilendirici metin (Saygı, Herkesin Değeri Kendine, Misafirliklerimiz) bulunmaktadır. Öyküleyici metinlerin toplam söz varlığı öge sayısı 188, bilgilendirici metinlerin söz varlığı öge sayısı ise 146’dır. Bu durum, öyküleyici metinlerde dilin estetik/şiirsel işlevi ile kullanıldığının göstergesidir.

Toplum Hayatı temasında yer alan toplam 334 söz varlığı ögesinin 154’ü deyim, 53’ü mecaz, 46’sı birleşik fiil, 42’si ikileme, 27’si özel isim, 6’sı kalıp söz ve 3’ü yansımadır. Bu temadaki metinlerde en sık kullanılan söz varlığı ögesi, MEB Yayını 8. Sınıf Türkçe ders kitabında olduğu gibi deyimdir. Türkçenin söz varlığı içinde en yaygın olan ögelerin başında deyimler yer alır. Deyimi sırasıyla mecaz, birleşik fiil, ikileme, özel isim, kalıp söz ve yansıma izlemektedir. Bu temadaki metinlerde özlü söz ve terime rastlanmamıştır.

Sonuç

Bu çalışmada Toplum Hayatı temalı metinleri içeren iki yayın (MEB ve TAV) söz varlığı açısından incelenerek karşılaştırılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. MEB Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda Toplum Hayatı temasındaki öyküleyici metinlerin toplam söz varlığı öge sayısının (163) bilgilendirici metinlerin söz varlığı öge sayısından (89) fazla olması ile TAV Yayını 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nda Toplum Hayatı temasında öyküleyici metinlerin toplam söz varlığı öge sayısının (188) bilgilendirici metinlerin söz varlığı öge sayısından (146) fazla olması, dilin estetik/şiirsel işleviyle kullanımından kaynaklanmaktadır. Öyküleyici metinlerin (anlatısal metinler), temel özelliği kurmaca oluşudur. Bu tür metinlerde sözcükler genellikle düz anlamlarıyla değil yan anlamlarıyla kullanılır; estetik yapının varlığı, dilin anlatım olanaklarına (deyim, ikileme, mecaz vb.) yer verilmesiyle mümkün olabilir.

2. MEB Yayını'nda toplam 252, TAV Yayını'nda ise 334 söz varlığı ögesi yer almaktadır. Böyle bir farklılığın olması, metinlerin seçiminde ne denli özen göstermek gerektiğini ortaya koymaktadır.

3. Türkçenin söz varlığı ögeleri, ders kitaplarına belirli oranda yansıtılmıştır. Toplum Hayatı temasındaki metinlerin söz varlığı ögeleri ile içerikleri arasında belirli bir uygunluktan söz etmek olanaklıdır. Başta deyim, birleşik fiil, ikileme ve kalıp sözler, içeriği yansıtan niteliktedir.

Tartışma

Türk ders kitaplarında metin seçimi, büyük bir önem taşımaktadır. Türkçenin eğitimi ve öğretiminde kullanılan metinlerin niteliğine özen gösterilmelidir. Bir metni nitelikli kılan temel özellik, dilin kullanımında aranmalıdır. Bu açıdan Türk dilinin inceliklerini, zenginliklerini, güçlü söz varlığını içeren metinlere duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır.

Türkçe Öğretim Programı'nda tematik yaklaşımın temel alınması, Türkçe ders kitaplarındaki temalarda bulunan metinleri önemli kılmakta ve bu metinlerin işlevini artırmaktadır.

Öneriler

Türkçe ders kitaplarında kullanılan metinlerin niteliği artırılmalıdır. Bunun için metin seçiminde titiz ve duyarlı olunmalıdır.

Bir metnin konu yönünden bir temaya uygunluğundan söz edilebilir. Ancak bu metnin dil ve anlatımının da çok güçlü olması, Türkçenin güçlü söz varlığı ögelerini içermesi gereklidir.

5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan diğer temaların söz varlığı tespit edilerek karşılaştırmalı ve derinlikli çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

AKSAN, Doğan (2002), **Ana Dilimizin Söz Denizinde**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

AKSAN, Doğan (1996), **Türkçenin Söz Varlığı**, Ankara: Engin Yayınevi.

ARSLAN KUTLU, H. (2006). **MEB İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında**

Yer Alan Metinlerin Söz Varlığı Açısından Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

ÇEÇEN, M. Âkif ve Çiftçi, Ömer (2007), **İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki**

Metinlerin Tür ve Tema Açısından İncelenmesi, Millî Eğitim Dergisi, S.173. s. 39-49

KARASAR, N.(2011). **Araştırmalarda Rapor Hazırlama.** Ankara: Nobel Yayıncılık.

KIRCA, N. (1992). **İlkokulun Dört ve Beşinci Sınıflarında Türkçe Eğitimi Ve Öğretimi Üzerine Araştırmalar-I** Türkçe Ders Kitapları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MEB. (2006). **İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı.** Ankara: MEB Yayınları.

YALÇIN, S. K. (2005). **İlköğretim 1. ve 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığı unsurlarının eğitsel açıdan değerlendirilmesi.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YILDIRIM, A. ve Şimşek, H. (2005). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.** Ankara: Seçkin Yayıncılık..